

LINO VELJAK:

UVOD U ONTOLOGIJU*

JAKOV ERDELJAC
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
crgjacob@gmail.com

Uvod u ontologiju Line Veljaka označava djelo koje daje sukus Veljakove filozofske pozicije gdje se ona promatra kao spoj praktičkoga i teorijskoga principa. Specifičnost metode istraživanja koja se koristi u ovoj knjizi vidi se u spoju praktičkoga i teorijskoga gdje za Veljaka nema prostora da se tako nešto razdvoji na razini filozofskog uvida. Stoga Veljak odmah u uvodu naglašava povijesnu ulogu filozofije kao sluškinje raznim drugim disciplinama i političkim režimima, primjerice kroz Aristotelovu ulogu učitelja Aleksandru Makedonskom ili kroz moderniji primjer Lukácsa koji svoja djela stavlja u službu apologije Staljinova režima. Kako bi došao do pitanja zla, u uvodu autor nudi uvid u pitanje identiteta pomoću kojeg uspijeva pokazati postojanje metafizičkih utvara u životu čovjeka. Ti identiteti (ili autorovim riječima: *metafizičke utvare*) koji čovjeka redukcioniraju, čine ga partikularnim identitetom pomoću kojega se sva vrijednost čovjekova života svodi na jedan od utvarnih pojmova kao što su nacija, klasa, itd. Kada se čovjeka sagledava, tako dolazimo do zla jer ga onda gledamo kao nešto što nam je *a priori* poznato upravo kroz taj pojam ili kako to iskazuje autor:

„Mi proizvodimo metafizičke utvare i onda one vladaju našim životima proizvodeći zlo i, konzekventno, nevolje i nedaće svih koji se zlu nađu na putu. Mi smo ti koji oblikujemo naznačene mehanizme proizvodnje zla stvarajući apsolutizirane parcijalnosti (...), ali njihova parcijalnost nipošto nije istovjetna s onom parcijalnošću koja nam se prikazuje kao istovjetna s univerzalnošću.” (str. 22)

Nadalje, autor analizira i pojam same ontologije te mogućnost primata ontologije nad gnoseologijom, logikom te ostalim filozofskim granama. Kako bismo bolje shvatili potrebu za analizom te problematike moramo imati uvid u povijest filozofije kroz koju su se provlačile tvrdnje za primatom jedne grane istraživanja nad ostalima poput *psihologizma*, *logicizma*¹ te *gnoseologizma*. Sve

* Naklada Breza, Zagreb, 2019.

¹ Veljak ne sagledava *logicizam* na tradicionalan način, već ga analizira u aspektu primata logike u filozofiji, za više vidi na str. 35.

te tvrdnje, uključujući i onu ontologije za primatom nad filozofijom, sve su te tvrdnje tlapnje, no to ne znači da upadamo u relativizam jer uočavanjem nužne povezanosti između esencijalnih dijelova filozofije dolazimo do uvida u narav teorijskog dijela filozofske discipline. No, da bi sve te discipline uopće postojale Veljak dolazi do bazične točke, do prve pretpostavke svake filozofije, a to je čovjek i filozofska antropologija pomoću koje uvodi već prije spomenutu povezanost između teorijskog i praktičkog u samoj filozofiji. Uz ovo valja naglasiti autorovo upozorenje o izbjegavanju apsolutnog relativizma do kojeg dolazimo sofističkim načinom zaključivanja. Naime, kako i sam autor piše:

„Filozofija ima za svoj predmet cjelinu svega što jest. A u našim se danima snažno razvijaju nove filozofske discipline, poput onih koje obuhvaćaju već imenovane aspekte: filozofija sporta, filozofija slobodnog vremena, filozofija mode (...) Čini se da se u izjednačavanju važnosti filozofije sporta, filozofije mode i sličnih (da se razumijemo, posve legitimnih) disciplina s ontologijom, logikom, epistemologijom i etikom jednoznačno može prepoznati teror relativističkog apsolutizma.” (str. 40)

Iz potonjeg citata možemo zaključiti da, iako autor ne vidi neku hijerarhiju između temeljnih filozofskih disciplina, ona zasigurno postoji kada nam se obzor proširi na cijelo područje filozofske spekulacije, te se u tom području nalaze fine distinkcije između onih disciplina koje su izvedene iz esencijalnih područja filozofskog diskursa te samih disciplina koje čine taj esencijalni element. Kroz spoj teorijske i praktičke strane filozofije stvara se život filozofije u jedinstvu teorije i prakse.

Kako daljnja argumentacija teze o jedinstvu teorije i prakse u filozofiji ne bi ostala nepotpuna, autor se okreće analizi distinkcije između pojmova koji se često brkaju, a to su pojmovi *praktičko* i *praktično*. Ova je distinkcija, naime, ono na čemu Veljak gradi svoju tezu, jer je pojam *praktično* uži od pojma *praktičko*. Kada se zapitamo kakva je to praktična filozofija, dobivamo odgovor da je to ona filozofija koja služi ostvarenju nekog cilja, pa će tako *praktičan filozof* biti onaj koji filozofijom dolazi, primjera radi, do neke koristi, bilo financijske koristi ili koristi neke druge vrste. Upravo ove koristi druge vrste mogu biti izuzetno štetne, jer to je, kako piše autor u poglavlju „Izdaja filozofije”, ono korištenje filozofije koje pribavlja moć korištenjem svoga filozofskog umijeća, a to čini ne radi filozofije, već radi neke druge koristi. S druge je strane, *Praktička filozofija*, dakle, nužna distinkcija jer se ona odnosi čak i na ona djelovanja koja nemaju korist van samog djelovanja. Zadaću *praktičke filozofije* Veljak definira na sljedeći način:

„Zadaćom praktičke filozofije ispostavlja se nužnost korigiranja neopravdanih metafizičkih pretenzija teorijske filozofije: ona se mora ograničiti na

istraživanje mogućnosti mišljenja i spoznavanja bitka te bitku pripadnih bića, a to s jedne strane znači opovrgavanje legitimnosti univerzalizacije i apsolutizacije bilo čega partikularnog i parcijalnoga, a s druge strane znači odricanje od pretenzija na izricanje apsolutnih istina.” (str. 84)

U ovome se citatu vidi autorov stav prema apsolutnim istinama koje su često bile iskazane kao oznake epohe, ne samo u povijesti filozofije, već u povijesti čovječanstva. Autor je naveo primjer onih koji su sumnjali u istinitost Lisenkove teorije koju je Staljin smatrao neupitno istinitom, pa su tako svi oni završili u sibirskim logorima. No, valja napomenuti da Veljak istinu sagledava u odnosu s onim što se kroz povijest čini kao istina te se stoga stvara mnijenje u glavama ljudi koji, dok misle da misle istinito, zapravo misle dogmatično. No, sva ta povijest grešaka, bilo znanstvene ili neke druge naravi, dovodi nas od poglavlja „Relativistički postmodernizam“ u kojem Veljak analizira posljedice takvog pokreta:

„Rezimiramo li te pogubne učinke postmodernističkog relativizma, mogli bismo ih svesti na dva osnovna: 1. gubitak sposobnosti razlikovanja važnog od nevažnoga (ili, kako se to u tradiciji formuliralo, bitnog od nebitnog), 2. temeljna ravnodušnost u odnosu na istinu (u odnosu na to kakvo je to zbiljsko stanje stvari i što jest dosita na djelu s nama i oko nas). Iz prvog gubitka slijedi teorijska tupost, dok iz dominacije ravnodušnosti slijedi *praktička neodgovornost*.” (str. 115)

Pogotovo se ovdje vidi razina *praktičke neodgovornosti* gdje se zbog vjere u relativnost određenih znanja javlja fenomen *alternativnih činjenica* koje vode one koji se koriste indukcijom te zaključuju na temelju jednog primjera na univerzalni sud o nevaljanosti cijele discipline. (U knjizi se koristi primjer medicine, no ovdje možemo navesti i primjere poput globalnog zatopljenja itd). Kroz ovakvu primjenu pojma istine autor dolazi do zaključka kako je pojam istine još uvijek potreban. Međutim, potreba za istinom javlja se samo ako se ona pojavljuje kao kritička svijest koja živi između današnjih izazova filozofije i znanosti. Ti se izazovi pojavljuju pred nama kao dogmatizam i relativizam, poradi kojih ili upadamo u lažno svrhovito bivanje ili nas dopada nihilistička svijest po kojoj je svijet otuđen od bilo kakve, pa čak i partikularne svrhe. Stoga je kritička svijest prema javnom mnijenju ključan faktor, iako to nije konačni odgovor na pitanje istine, ipak ona donosi sa sobom razinu koja je nužna za svaku filozofiju, a to je ona finih distinkcija.

Mnoštvo uvida koje ova knjiga donosi teško je opisati u formatu od pet kartica teksta, stoga bih za kraj ovog prikaza želio ukratko spomenuti još nekoliko važnih teza koje ova knjiga donosi, od Marxove teze o kapitalu kao ontologijskom poimanju tog istog pojma koji zapravo sačinjava cijelu zbilju jedne vrste društvenog

odnosa, do Sokrata kojeg Veljak odlučno brani od napada koji je na njega izveo Nietzsche. Sokrat je, naime, uspostavio primat praktičkog uma te tako oslobodio Grke od mita, tradicije i zdravorazumskog načina razmišljanja. Njegova se važnost proteže sve do danas, ili kako to Veljak piše:

„U toj je mjeri Sokrat Atenjanin uistinu i naš suvremenik.” (str. 167)

Kako bi se nadalje zahvatilo bogatstvo sadržaja ove knjige, valja spomenuti da se autor u posljednjem poglavlju dotiče Einsteina. No, kakve veze ima Einstein s ontologijom? Autor navodi odgovor na to pitanje pomoću Einsteinove teze o prostoru i vremenu koja dokida mogućnost apsolutiziranja prirodnih entiteta, što zapravo produbljuje Kantovu tezu.

Za kraj, ako želite shvatiti povezanost teorijskog i praktičkog principa, razliku između ontologije i metafizike te brojne druge uvide poput važnosti povijesnog mišljenja po kojem čovjek stvara svoj svijet, za razliku od metafizike po kojoj je čovjeku dano određeno mjesto u svijetu, definitivno konzultirajte misli Line Veljaka. Ovu knjigu preporučio bih svima koje zanima filozofija te onima koji znaju cijeniti fine distinkcije. Ukratko, ako želite shvatiti važnost kritičkog mišljenja u suvremenom svijetu, onda je ova knjiga za vas.